

de mos

Jaargang 28
April 2012

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

4

NiDi

inhoud

- 1 Groei beroepsbevolking EU ten einde?
- 4 De hoge babysterfte in Nederland
- 7 Verstedelijking van de wereldbevolking
- 8 Meisjes drinken meer dan ooit

Foto: ESA

Groei beroepsbevolking EU ten einde?

ROB VAN DER ERF

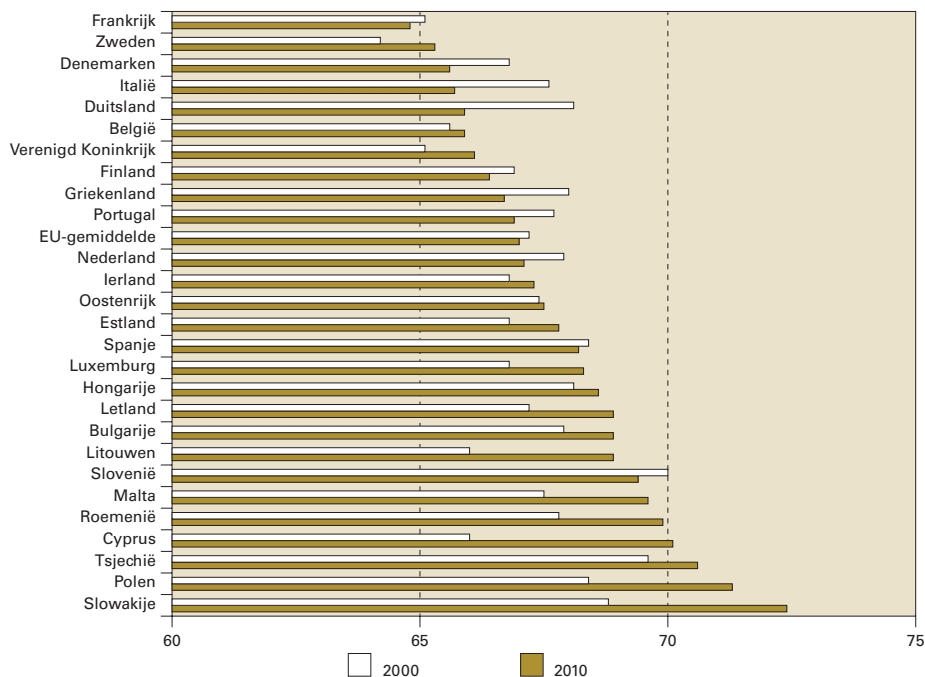
Hoewel de totale bevolking in de Europese Unie (EU) nog elk jaar iets toeneemt, vooral als gevolg van buitenlandse migratie, vindt er al jarenlang ontgroening en vergrijzing plaats door lage geboortecijfers en afnemende sterfterisico's. In hoeverre hebben deze ontwikkelingen consequenties voor de omvang en leeftijdsopbouw van de (potentiële) beroepsbevolking? Groeit zij nog steeds en hoe sterk is de veroudering? Zijn er in dit opzicht grote verschillen tussen de EU-lidstaten? Wat kunnen we verwachten voor de komende jaren en hoe verhoudt de werkzame beroepsbevolking zich tot de potentiële beroepsbevolking?

De potentiële beroepsbevolking, ook wel de bevolking in de werkzame leeftijd, hier gedefinieerd als de bevolking in de leeftijdsgroep 15-64 jaar, vormt de basis van de daadwerkelijk werkzame beroepsbevolking. De omvang van de potentiële beroepsbevolking verandert door drie componenten, te weten migratie (het saldo van immigratie en emigratie), sterfte en het 'cohort-effect': het verschil tussen ieder jaar intredende jongeren (14-jarigen die 15 worden) en uitredende ouderen (64-jarigen die 65 worden). In 2010 was het aandeel 15-64-jarigen in de totale bevolking voor de hele EU 67,0 procent (figuur 1). Het hoogst was het aandeel in Slowakije (72,4%) en het laagst in Frankrijk (64,8%). Tien jaar eerder was dit aandeel op EU-niveau iets hoger (67,2%), ging Slovenië nog aan kop (70,0%) en was Zweden hekkensluiter (64,2%). In landen als Cyprus, Litouwen, Polen en Slowakije steeg het aandeel 15-64-jarigen in de totale bevolking flink, terwijl het juist relatief sterk daalde in landen als Duitsland en Italië. Voor Nederland, dat heel dicht bij het EU-gemiddelde ligt, is er sprake van een betrekkelijk kleine daling, namelijk van 67,9 procent in 2000 tot 67,1 procent in 2010.

Groeitempo neemt af

In de tweede helft van het afgelopen decennium is de omvang van de potentiële beroepsbevolking in de hele EU gemiddeld per jaar met 0,33 procent gegroeid (tabel 1). Voor de 15 zogenoemde oude lidstaten (België, Denemarken, Duitsland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Ierland, Italië, Luxemburg, Nederland, Oostenrijk, Portugal, Spanje, Verenigd Koninkrijk en Zweden) kwam deze groei uit op 0,39 procent; voor de 12 nieuwe lidstaten (Bulgarije, Cyprus, Estland, Hongarije, Letland, Litou-

Figuur 1. Aantal 15-64-jarigen als percentage van de totale bevolking in 2000 en 2010

Bron: Eurostat.

wen, Malta, Polen, Roemenië, Slovenië, Slowakije en Tsjechië) op 0,12 procent. Opvallend is dat bij de oude lidstaten Duitsland de grote uitzondering is met een gemiddeld jaarlijkse krimp van een half procent. De grootste Europese economie kan daarmee uit een steeds kleiner arbeidspotentieel putten. Nederland blijft met plus 0,21 procent ruim onder het gemiddelde van de oude lidstaten. Binnen de nieuwe lidstaten van Centraal- en Oost-Europa is het verschil tussen Polen (+0,33%) en Roemenië (-0,06%) opmerkelijk. Voor de hele Europese Unie was in de jaren 2000-2004 de gemiddeld jaarlijkse groei van de bevolking in de werkzame leeftijd iets groter (0,40 versus 0,33%). Dit gold zowel voor de oude lidstaten als voor de nieuwe lidstaten. Een duidelijke uitzondering is Italië waar de gemiddeld jaarlijkse groei van de potentiële beroepsbevolking in de periode 2000-2004 juist belangrijk kleiner was. Dit is ook het geval in Polen, zij het in iets mindere mate. Al met al lijkt, vooral in Centraal- en Oost-Europa, het tempo uit de groei.

Verschuivingen in de leeftijdsopbouw

Op Duitsland en Italië na zorgden verschuivingen in de leeftijdsopbouw (het cohort-effect) voor een positieve bijdrage aan de groei van de bevolking in de werkzame leeftijd in de jaren 2005-2009. Oftewel het aantal jongeren dat toetrad tot de potentiële beroepsbevolking was groter dan het aantal ouderen dat haar verliet. Op Europees niveau is het cohort-effect in de tweede helft van het vorige decennium met gemiddeld 0,23 procent per jaar wat kleiner dan in de eerste helft met 0,33 procent. Voor de nieuwe lidstaten is deze daling forser (van 0,79 naar 0,50%) dan voor de oude (van 0,20 naar 0,15%). Deze daling heeft alles te maken met de omwentelingen in Centraal- en Oost-Europa, waardoor na 1989 het aantal geboorten daar flink afnam. De score voor Nederland (van 0,50 naar 0,39%) ligt tussen die van de oude en nieuwe lidstaten in. Ook in de eerste helft van het afgelopen decennium waren Duitsland en Italië de enige EU-landen met een negatief cohort-effect en was de intreding in de potentiële beroepsbevolking dus kleiner dan de uitreding.

Migratie

Migratie zorgt voor groei van de potentiële beroepsbevolking, vooral in het westelijke en zuidelijke deel van Europa. Voor de hele Europese Unie ligt de gemiddelde jaarlijkse groei van de potentiële beroepsbevolking door migratie in het tijdvak 2005-2009 op 0,38 procent. Dit is een fractie hoger dan in de vijf jaar daarvoor (0,35%). Nederland blijft daar in beide perioden ruim onder (respectievelijk 0,04 en 0,18%). Voor de component migratie zijn de verschillen tussen de oude en de nieuwe lidstaten groot. In de periode 2000-2004 nam in de oude lidstaten door migratie het aantal 15-64-jarigen met gemiddeld een half procent per jaar toe. Daar stond een jaarlijkse terugloop van 0,18 procent in de nieuwe lidstaten tegenover. In de vijf jaar daarna is dit verschil iets minder groot geworden: een gemiddelde stijging per jaar van 0,47 procent in de oude lidstaten tegenover een kleine jaarlijkse groei van 0,05 procent in de nieuwe lidstaten. Binnen de oude lidstaten zijn het vooral Spanje en Italië die hun potentiële beroepsbevolking door migratie hebben zien groeien. De recente omslag in de nieuwe lidstaten is vooral het gevolg van het sterk gedaalde vertrekoverschot van Polen en Bulgarije en van het sterk toegenomen vestigingsoverschot in Tsjechië. Vanwege verschillen in registraties en definities moeten de cijfers over buitenlandse migratie echter wel met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Dit geldt vooral voor de oostelijke en zuidelijke EU-landen.

Sterfte

Door sterfte is de omvang van de groep 15-64-jarigen in de periode 2005-2009 voor de hele EU met 0,27 procent per jaar afgenomen. Het sterftheniveau in de nieuwe lidstaten ligt aanmerkelijk hoger dan in de oude. In de eerstgenoemde groep was de sterfte onder de potentiële beroepsbevolking per jaar gemiddeld bijna twee keer zo hoog als in de laatstgenoemde (0,43 versus 0,23%). Vergeleken met de vijf jaar ervoor liggen

Tabel 1. Groei van het aantal 15-64-jarigen naar component, gemiddeld per jaar (%)

	2000-2004					2005-2009				
	Cohort effect	Migratie	Sterfte	Totaal	Totaal exclusief migratie	Cohort effect	Migratie	Sterfte	Totaal	Totaal exclusief migratie
EU	0,33	0,35	-0,29	0,40	0,04	0,23	0,38	-0,27	0,33	-0,05
15 oude lidstaten	0,20	0,51	-0,24	0,46	-0,05	0,15	0,47	-0,23	0,39	-0,08
w.v.: Duitsland	-0,22	0,23	-0,26	-0,25	-0,49	-0,27	0,02	-0,24	-0,48	-0,50
Frankrijk	0,65	0,28	-0,26	0,67	0,39	0,59	0,23	-0,26	0,56	0,33
Italië	-0,25	0,62	-0,20	0,17	-0,45	-0,16	0,80	-0,19	0,44	-0,36
Nederland	0,50	0,18	-0,23	0,45	0,27	0,39	0,04	-0,22	0,21	0,17
Spanje	0,23	1,58	-0,22	1,60	0,02	0,09	1,34	-0,20	1,22	-0,12
Verenigd Koninkrijk	0,57	0,38	-0,25	0,71	0,33	0,46	0,47	-0,23	0,70	0,23
rest	0,31	0,46	-0,25	0,52	0,06	0,26	0,47	-0,24	0,49	0,01
12 nieuwe lidstaten	0,79	-0,18	-0,43	0,17	0,35	0,50	0,05	-0,43	0,12	0,07
w.v.: Polen	1,01	-0,37	-0,39	0,26	0,63	0,81	-0,07	-0,41	0,33	0,41
Roemenië	0,78	-0,05	-0,48	0,25	0,30	0,41	-0,04	-0,43	-0,06	-0,02
rest	0,59	-0,08	-0,45	0,06	0,14	0,26	0,20	-0,44	0,02	-0,18

Bron: eigen berekeningen op basis van Eurostat.

Foto: Postbestellers_FaceMePLS/Flickr.com

de sterftcijfers in de periode 2005-2009 over praktisch de hele linie iets lager. Dit wijst erop dat de levensverwachting in Europa nog steeds aan het verbeteren is.

Migratie steeds belangrijker

Wanneer de diverse groeimotoren op een rij worden gezet blijkt dat de 'grootste groeier', Spanje, dit vooral aan migratie te danken heeft. In Italië wordt de groei door migratie sterk afgeremd door het demografische cohort-effect. In Duitsland leidt dit laatste zelfs tot een terugloop van het aantal 15-64-jarigen. Aan de andere kant zorgt in de meeste oostelijke EU-landen het cohort-effect juist voor nog wat groei van de potentiële beroepsbevolking. Ondanks negatieve migratie en relatief hoge sterfte blijft hierdoor de potentiële beroepsbevolking groeien. Als we naar ons eigen land kijken zien we dat in de eerste vijf jaar van dit millennium de totale groei van de groep 15-64-jarigen op het gemiddelde westerse niveau ligt met een groter cohort-effect en een kleiner migratie-effect. In de tweede vijf jaar zakt het groeipercentage in Nederland onder het westerse gemiddelde, vooral door het vrijwel ontbreken van het migratie-effect.

Hoe belangrijk migratie is voor de groei van de groep 15-64-jarigen, vooral in de oude lidstaten, kan worden geïllustreerd door te kijken naar de groei die zou resteren zonder migratie. Voor de meest recente periode (2005-2009) zou zonder migratie de groei voor de hele Europese Unie negatief zijn geworden. Dit geldt ook voor 7 van de 12 nieuwe lidstaten en 7 van de 15 oude lidstaten. Met migratie is de groei nog steeds negatief voor zes nieuwe lidstaten, maar slechts voor één oude lidstaat (Duitsland). Dat migratie ook bij krimp het verschil kan maken blijkt in Litouwen: met migratie is hier sprake van negatieve groei (er gaan meer mensen uit het land weg dan er naar toe gaan), maar zonder migratie zou de groei positief zijn.

Vergrijzing

Dat de bevolking in de werkzame leeftijd veroudert zien we duidelijk als we naar het percentage 50-plussers kijken. Voor de hele EU maken 50-plussers tegenwoordig meer dan een kwart (28,5%) van de potentiële beroepsbevolking uit. Dat is een flinke stijging vergeleken met tien jaar eerder (figuur 2). Vooral in de nieuwe lidstaten steeg het aandeel 50-plussers flink (van 23,8 naar 28,5%). In de oude lidstaten was deze stijging een stuk gematigder (van 26,2 naar 28,5%). De Finse potentiële beroepsbevolking is het meest verouderd en de Ierse het minst. Nederland klimt op deze 'grijze' ranglijst van de 16de plaats in het jaar 2000 (25,3% 50-plussers) naar de 5de in 2010 (29,9%), vooral als gevolg van de ouder worden van de babyboomers. Andere landen waar het aandeel 50-plussers snel stijgt zijn Finland, Frankrijk, Malta, Polen en Slovenië.

Vooruitblik

Welke consequenties hebben de ontgroening en vergrijzing voor de ontwikkeling van de poten-

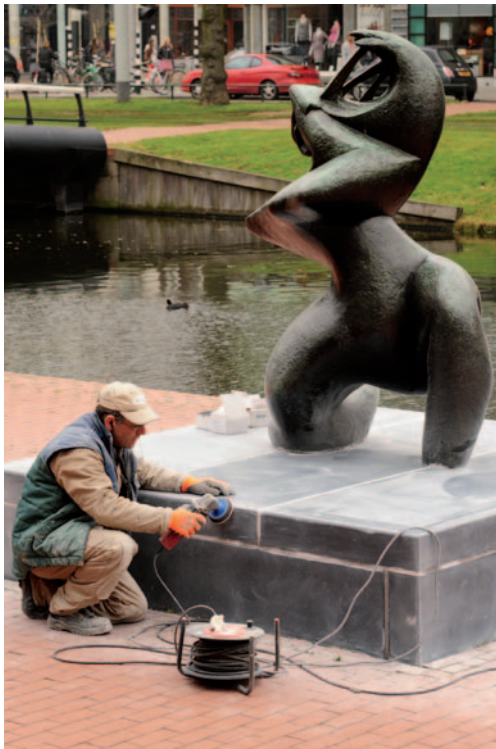

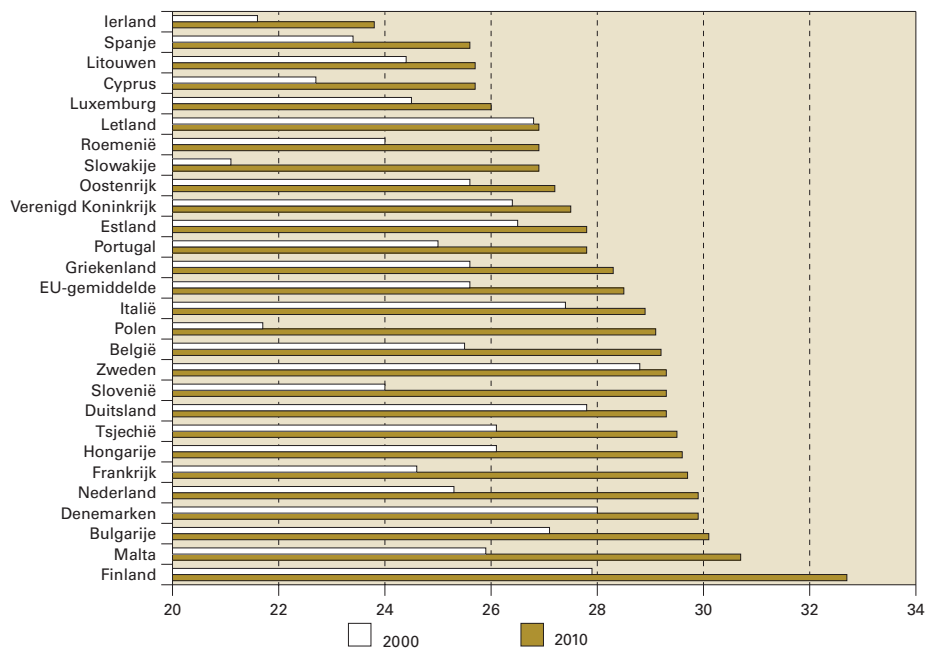
Foto: Jolande Siebenga

Tabel 2. Verwachte groei van het aantal 15-64-jarigen en percentage 50-plussers, exclusief migratie

	Groeï gemiddeld per jaar (%)				Percentage 50+			
	2010-2014	2015-2019	2020-2040	2010-2024	2010	2015	2020	2025
EU	-0,36	-0,52	-0,61	-0,48	28,5	30,7	32,8	34,1
15 oude lidstaten	-0,33	-0,43	-0,55	-0,43	28,5	31,0	33,7	35,2
w.v.: Duitsland	-0,31	-0,79	-1,12	-0,72	29,3	34,2	37,9	38,1
Frankrijk	-0,19	-0,25	-0,24	-0,22	29,7	30,7	31,2	31,7
Italië	-0,55	-0,53	-0,70	-0,58	28,9	31,8	35,7	38,9
Nederland	-0,30	-0,24	-0,53	-0,35	29,9	31,8	33,8	34,5
Spanje	-0,33	-0,31	-0,46	-0,36	25,6	28,8	32,5	36,0
Verenigd Koninkrijk	-0,27	-0,22	-0,15	-0,21	27,5	28,8	31,4	32,7
rest	-0,34	-0,39	-0,47	-0,39	28,5	30,4	32,5	33,7
12 nieuwe lidstaten	-0,46	-0,87	-0,81	-0,69	28,5	29,3	29,2	30,1
w.v.: Polen	-0,37	-0,95	-0,91	-0,72	29,1	30,0	28,9	28,6
Roemenië	-0,18	-0,68	-0,79	-0,54	26,9	27,4	28,4	30,2
rest	-0,68	-0,90	-0,73	-0,74	28,8	29,6	29,9	31,4

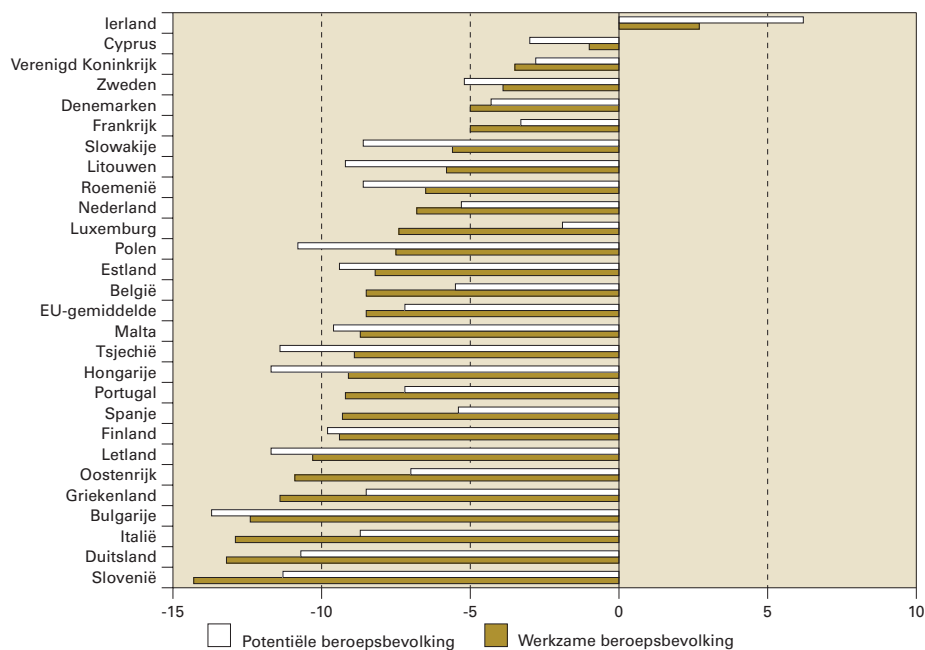
Bron: eigen berekeningen op basis van Eurostat.

Figuur 2. Percentage 50-plussers onder de 15-64-jarigen in 2000 en 2010

Bron: Eurostat.

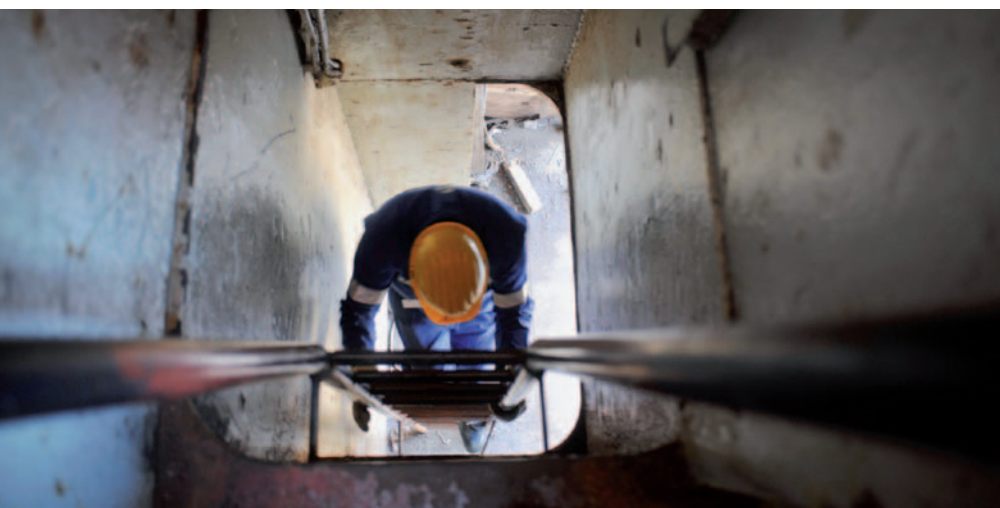
Figuur 3. Verwachte groei van de werkzame* en de potentiële beroepsbevolking, 2010-2025 (%)

* bij gelijkblijvende arbeidsparticipatie en exclusief migratie.

Bron: eigen berekeningen op basis van Eurostat.

Foto: ILO

tiële beroepsbevolking in de nabije toekomst? Uitgaande van vooruitberekeningen op basis van de huidige leeftijdsstructuur en sterfterisico's (maar zonder rekening te houden met migratie) loopt de potentiële beroepsbevolking de komende 15 jaar met ongeveer een half procent per jaar terug (tabel 2). Die daling gaat op den duur in alle EU-landen plaatsvinden, met uitzondering van Ierland, waar de bevolking in de werkzame leeftijd gemiddeld per jaar juist met zo'n half procent toeneemt. Alleen een negatief migratiesaldo zou hier nog verandering in kunnen brengen.

Voor de EU als geheel zal de veroudering binnen de potentiële beroepsbevolking de komende 15 jaar nog flink doorgaan: het aandeel 50-plussers binnen de groep 15-64-jarigen groeit door van 28,5 naar 34,1 procent. Die toename van de veroudering is sterker in de oude dan in de nieuwe lidstaten. Vooral in Italië en Spanje zal de vergrijzing van de potentiële beroepsbevolking toeslaan, waardoor zij over 15 jaar samen met Duitsland tot de meest verouderde landen in de EU behoren.

Werkzame beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking vormt de basis van de daadwerkelijk werkzame beroepsbevolking. Voortbouwend op de vooruitberekeningen van de potentiële beroepsbevolking met de veronderstelling dat de leeftijdsspecifieke arbeidsparticipatie op het huidige niveau blijft, zal voor de hele EU de werkzame beroepsbevolking tussen 2010 en 2025 dalen met 8,5 procent, van 214 naar 196 miljoen personen. Dat is iets meer dan de verwachte daling van de potentiële beroepsbevolking (7,2%). Het verschil wordt veroorzaakt door de veranderingen in de leeftijdsstructuur: de potentiële beroepsbevolking bestaat straks uit relatief meer ouderen, die echter (uitgaande van de huidige situatie) relatief minder participeren dan de niet-ouderen. In alle EU-landen, met uitzondering van Ierland, is dan sprake van een terugloop van de werkzame beroepsbevolking, variërend van 1,0 procent voor Cyprus tot meer dan 12 procent voor Bulgarije, Duitsland, Italië en Slovenië. Nederland blijft met 6,8 procent ruim onder het EU-gemiddelde. De werkzame beroepsbevolking zal in Nederland dalen van de huidige 8,3 miljoen naar 7,7 miljoen in 2025. Over het algemeen geldt dat door de veranderende leeftijdsstructuur in de oude lidstaten de werkzame beroepsbevolking sneller daalt dan de potentiële terwijl het omgekeerde het geval is voor de nieuwe lidstaten. De in de vooruitberekeningen gehanteerde vereenvoudigde veronderstellingen hebben echter duidelijke beperkingen. Hoe een en ander in werkelijkheid gaat uitpakken voor de werkzame beroepsbevolking in de toekomst zal daarom sterk afhangen van de ontwikkeling van de toekomstige arbeidsparticipatie (vooral van ouderen) en de buitenlandse migratie. Om de werkzame beroepsbevolking op peil te houden lijkt het stimuleren van de verhoging van de arbeidsparticipatie echter onvermijdelijk.

Drs. R.F. van der Erf, NIDI, e-mail: erf@nidi.nl